

Asia: OM 27/41/2015

Mietintö ”Luottamuksellisen viestin salaisuus”

Lausunto

Lausuntonne mietinnöstä ”Luottamuksellisen viestin salaisuus”

Effi – Electronic Frontier Finland ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto oikeusministeriön mietinnöstä Luottamuksellisen viestin salaisuus (41/2016). Mietintö koskee perustuslain muuttamista siten, että yksityisyyden suojaa voitaisiin jatkossa rikkoa "kansallisen turvallisuuden" nimissä. Asia liittyy verkkotiedustelulainsäädännön valmisteluun. Tässä lausunnossa pohditaan ensin perustuslain muuttamisen tarpeellisuutta ylipäänsä, ja käsitellään sen jälkeen ehdotetun muutoksen ongelmia.

Perustuslakia halutaan muuttaa perusoikeuksien heikentämiseksi. Ehdotus on siten erittäin poikkeuksellinen ja ansaitsee vakavan, kriittisen tarkastelun.

Effi toteaa, että perustuslakia ei tarvitsisi muuttaa, jos verkkotiedusteluvaltuudet sidottaisiin "yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta" vaarantavien rikosten tutkintaan (nykyinen perustuslain 10 §). Viranomaisen pitäisi osoittaa rikosepäily, jos se haluaisi käyttää toimivaltuuksia. Tällöin toimittaisiin nykyisen pakkokeinolain säännöksiä vastaavasti.

Esimerkiksi terrorismiin liittyviä rikosnimikkeitä on jo hyvin laajalti: terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelu, terroristiryhmän toiminnan edistäminen, värväys terrorismirikoksen tekemiseen, terrorismin rahoittaminen, matkustaminen terrorismirikoksen tekemistä varten. Kun esimerkiksi henkilö aikoo matkustaa alueelle, joka on terroristijärjestön hallussa, tämä antanee aiheen epäillä viimeksi mainittua rikosta ja mahdollistaa pakkokeinojen käytön.

Voidaan kysyä, että jos toiminta ei ole niin vakavaa, että se antaisi aiheen rikosepäilyyn, miksi kyseisenlaista toimintaa harjoittavien yksityisyyden suoja pitäisi saada murtaa? Tämä koskee erityisesti poliisiviranomaisten harjoittamaa siviilitiedustelua.

Perustuslain muuttamisen tarpeellisuutta on joka tapauksessa arvioitava uudestaan sen jälkeen, kun sisä- ja puolustusministeriöiden verkkotiedustelumietinnöt on julkaistu. Vasta silloin voidaan ottaa kantaa siihen, edellyttävätkö turvallisuusviranomaisten vaatimat toimivaltuudet perustuslain muuttamista, ja ovatko vaaditut toimivaltuudet ylipäänsä perusteltuja.

Ehdotuksen mukaan perustuslaissa säädettäisiin jatkossa, että yksityisyyden suojaa voidaan rikkoa "tiedon hankkimiseksi sotilaallisesta toiminnasta taikka sellaisesta muusta toiminnasta, joka vakavasti uhkaa kansallista turvallisuutta". Lisäksi pelkän rikosten "tutkinnan" sijaan yksityisyyden suojaa voisi rajoittaa myös rikosten "torjunnassa".

Ehdotettu perustuslain muutos on hyvin tulkinnanvarainen. Effi vastustaa käsitteen "kansallinen turvallisuus" ottamista perustuslakiin. Käsite on monitulkintainen, vaikka sille onkin olemassa tulkintakäytäntöä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimesta.

Perustuslain tulkinnat muuttuvat aina vallassa olevien poliittisten ja oikeudellisten ideologioiden sekä yhteiskunnallisen ilmapiirin myötä. On ongelmallista, jos perustuslaissa on liian tulkinnanvaraisia muotoiluja, jotka tosiasiaa mahdollistavat pahantahtoiset ja perusoikeuksien ydintä romuttavat tulkinnat.

Perustuslain on suojeltava ihmisiä enemmistödiktatuurilta, eli sinänsä demokraattisessa järjestyksessä tehdyiltä, mutta ihmisoikeuksia rikkovilta päätöksiltä. Poliittinen vallankäyttö voi päätyä myös demokratiassa tahoille, jotka ovat valmiita heikentämään ihmisoikeuksia. Perustuslain on oltava riittävän yksiselitteinen, jotta se suojelee ihmisoikeuksia myös tällaisessa tilanteessa.

Ehdotetussa muutoksessa on vaarana, että "kansallisen turvallisuuden" ja "yleisen turvallisuuden" käsitteet lähenevät toisiaan. Suojelupoliisi on jo aiemmin mieltänyt tehtäväkseen esimerkiksi poliittisten aktivistiryhmien seuraamisen. Mikä takaa, ettei "kansallisesta turvallisuudesta" huolehtiminen laajenisi tarkoittamaan myös tällaisiin tahoihin kohdistuvaa, yhä tiukempaa valvontaa? Kireissä yhteiskunnallisissa oloissa poliittinen oppositio voidaan mieltää uhaksi "kansalliselle turvallisuudelle".

Perustuslain muutoksessa pitäisi "kansalliseen turvallisuuteen" viittaamisen sijaan luetella tyhjentävästi ne perusteet, joilla yksityisyyden suojaa voidaan rajoittaa, kuten nykyisinkin. "Muu kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaava toiminta" pitäisi määritellä. Muotoilu voisi olla esimerkiksi: "- tiedon hankkimiseksi sellaisesta sotilaallisesta tai terroristisesta toiminnasta, joka on vakava uhka tässä laissa säädettyjen perusoikeuksien toteutumisen tai Suomen alueelliselle koskemattomuudelle".

Ehdotettu muutos, että rikosten "tutkinnan" lisäksi yksityisyyden suojaa voitaisiin rajoittaa myös rikosten "torjunnassa", on huolestuttava. Mietinnössä väitetään, että tällä ei ole tarkoitus muuttaa nykyistä tilannetta vaan tehdä selväksi jo olemassa oleva käytäntö. Tulkinta voi kuitenkin muuttua, vaikei se olisi tarkoitukseen. Arkikielessä "torjunta" tarkoittaa aivan muuta kuin "tutkinta". Vähintään lakiesityksen perusteluissa pitäisi tehdä selväksi, mitä torjunnalla voidaan tarkoittaa. "Torjunnan" voisi myös määritellä perustuslaissa tarkemmin.

Effi kiinnittää huomiota perustuslain 7 §:n 3 momenttiin, jonka mukaan "vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi". Perustuslaissa ei tällä hetkellä ole suoranaista määräystä siitä, että esimerkiksi viestintäsalaisuuteen puuttuvien pakkokeinojen käytölle olisi saatava tuomioistuimen hyväksyntä. Effi ehdottaa samassa yhteydessä perustuslain 10 §:ään lisäystä, jossa säädettäisiin esimerkiksi, että "luottamuksellisen viestin salaisuuden rajoituksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi".

Effi kannattaa professori Martin Scheininin 10.11.2016 päivätyssä lausunnossaan tekemää ehdotusta, että mahdollisen lainmuutoksen yhteydessä perustuslakiin lisättäisiin niin sanotun massavalvonnan kieltö. Tarkasti kohdentamaton, laajamittainen yksityisen viestinnän valvonta on todettu ihmisoikeuksien vastaiseksi sekä Euroopan unionin tuomioistuimen että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä. Massavalvonnan kiellon kirjaaminen perustuslakiin ohjaisi vahvasti lain tulkintaa ja tasapainottaisi ehdotettua lainmuutosta.

Timo Karjalainen

Puheenjohtaja

Effi ry

Ahto Apajalahti

Hallituksen jäsen

Effi ry

Mikko Kenttälä

Hallituksen jäsen

Effi ry

Apajalahti Ahto
Effi ry